

هەندیک بیرەوهری خۆم

ئەم کەسایەتیانە ی بۆکانم چۆن دیون؟

لەم بەشەدا هەول دەدەم بیرەوهری راستەوخۆی خۆم لە هەندیک کەسایەتی ناسراوی سەردەمی ژیانم لە بۆکان رابگەینیم. زانیاریەکانی من لە چاو ژیننامیەکی بەرئ و جئ گەلێک ناتەواوە و لئیم ڕوونە خەلکانی نزیک بەو کەسایەتیانە، زانیارییان دەیان قات زیاتر لەمن هەیه. جا ئەگەر ئەو چەند دێرانە ی من بینه هۆی ئەو کەسانی شارەزا دەست بەدەنە قەلەم و ژیننامە ی ئەو خەلکانە بەتئیر و تەسەلی بنووسن ئەوا کاریکی مەزن کراوە و ئاواتی منیش هاتۆتە جئ.

بەداخەو من هەر ئەوئەندەم پئیه کە دەینووسم!

۱ تا ۳. قازی کاکەحمە ی بۆکان (قزنجی)، سەیزادە ی گەورە و مەلا سەدیقی قزنجی

منداڵ بووم و هەمیشە لەگەرەکی مائی خالم لەسەر گۆلی مەردانبەگ' ی بۆکان لەگەل خالۆزاکانم دەخولامەو و یاریم دەکرد. بۆ یاری کردن لەگەل ئەوان و منداڵانی دیکە ی گەرەک، زۆر جار دەچووینە حەوشی گەورە ی مائی "مامەقازی". نئیمەش وەک خەلکی دیکە ی بۆکان، 'قازی کاکەحمە ی قزنجی' مان هەر بە "مامە قازی" بانگ دەکرد. وەک چۆن "سەیزادە ی گەورە" ی دایکی مامەقازیمان بە "دایەسەیزادە" ناودەبرد.

سەیزادە ی گەورە لە سەیدەکانی زەمبیل، هاوسەری مەلا محەممەد حەسەنی قزنجی، و خوشکی حاجی بابەشئخی سەیادەت بوو، ئەرکیکی زۆری بۆ کچان و ژنانی بۆکان دەکئشا هەر لە وەعز و نەسیحەتەو تا دەرس گوتنەو و خوئندەوارکردنیا نەوئش لە سەردەمئکدا کە هئشتا قوتابخانە ی فەرمی بۆ کچان لەشاردا نەبوو. دایکم لای سەیزادە ی گەورە ئەلف و بئ و دەرسی قورئانی خوئندبوو و گەرچی دواتر لەبیری چووونەو، بەلام هەمیشە باسی ئەو خوئندنە ی لای سەیزادە ی گەورە ی دەکرد و وەک ئەولیا و رئبەرانی ئایینی ناوی دەبرد و ئەوپەری رئزی لئ دەگرت. دیار بوو سەیزادە خانم هەروا لەخۆو نەببوو 'گەورە' ی لای خەلک و ئەو ناسناو بەمە ی عەینی هەبوو. دایکم باسی مپەرەبانی و دلسۆزی و زمان خوشیی سەیزادە ی گەورە ی لەگەل خۆی و کچانی دیکە ی شار دەکرد و هەر لەو دەمانەو سەیزادە ی گەورە بۆ منیش کەسایەتیەکی مەزن بوو و ناوی تا ئەمڕۆش لە زپهنمدا ماو.

مامهقازی که له سالێ ۱۲۷۹ ی ههتاوی (۱۹۰۰ ی زاینی) له بۆکان له دایک ببوو؛ شاعیر، ئیمامی جهماعهتی مزگهوتی بۆکان، سهردهفتهری دهفتهری ئهسنادی رهسمی شارهکه، ئهندامی کۆمهلهی ژیکاف و پاشان لهسهردهمی کۆماری کوردستان دا بهرپرسی لقی حزبی دیموکراتی کوردستان لهبۆکان بوو. دوو شیعری شین گێڕیی بۆ کۆچی دوایی نهمر سهیفولقوزاتی قازی گوتبوو، که یهکیان کاک جهعفری قزلجی له گۆقاری "سروه" ی چاپی ورمیدا بلای کردهوه و ئهوبیریشیان من له کهشکۆلی مهلا بابوههیسیدا دۆزیمهوه و سێ چوار سائیک پێش ئیستا له گۆقاری "مههاباد" دا بلای کردهوه.

دوای ههرهسی کۆماری کوردستان، مامهقازی لهگهڵ مهلاسهدیقی کوریدا (مهلا سهدیقه گروئ) چوو بوونه باشووری کوردستان و ماوهی ۹ سال لهمالی نهمر شیخ مهحمودی مهلیک و شیخ لهتیی کوری مابوونهوه.

مهلا سهدیقی قزلجی کوری مامهقازی بوو و له باشووری کوردستان ناوی خوازاوهی "مهلا شهریف" ی بۆ خۆی ههلبژاردبوو.⁵ بهلام نازانم ناوی مامهقازی لهوئ چی بووه، گوايه شیخی بهردهقارهمان مامهقازی به "مامۆستا" بانگ کردوه.

دیاره من ئهوانهم ههر بیستبوو و ههچم بهچاوی خۆم نهدیوو لهبهر ئهوهی له سهردهمی کۆماری دووسالم زیاتر تهمن نهبوو. بهلام گهراوهی ههر دوکیانم باش لهبیره، بهکۆلانهکهدا رمان دهکرد و دهمانگوت مامهقازی هاتهوه، مامهقازی هاتهوه!

دیاره ههمومان دهزانین کاتێ مامۆستا ههژار له بهره موکریاندا دهنووسیت:

"ئهمحمد و قازی، مهلاریشی ههسار

کێ بهداخ وکۆله بۆرهنجی ههسار؟"

نیازی له "قازی"، ههر قازی کاکهحهمهیه.

ئهوهشم لهبیره چهندسال دواتر کاتێ که مامهقازی کۆچی دوایی کرد (1338/6/17 (1959/9/8))، قوتابخانهکانی بۆکان بۆ ماوهی رۆژیک داخران بهلام ناگام له ئیداراتی دهولتهی نییه داخران یان نا.⁶

⁵ ئهوه مهلا سهدیقه جیاوازه له مهلا سهدیقی دیکه که ئهویش ههر قزلجی و له ههمان بنهمله بوو. ئهمیان لیخوری ئامبولانسی نهخۆشخانهی شیرخورشیدی بۆکان بوو و له شهرهکانی نیو شاری بۆکان و له کاتی راگواستنی برینداردا، به بی تاوانی شههید کرا. مهلا سدیق خوشهویستی ههموو خهڵکی شار بوو و ههچ پهیوهندیکی به ههچ لایهتیکی نهو شهراوه نهبوو، ههر بۆیهش کووژرانی بهو شیوهیهی ههساریکی گهوره بوو. یادی بهخیر بیت!

⁶ بهشیک لهو زانیاریانهم له وتاریکی ریزدار جهعفری قزلجی وهرگرت که چهندسال پێش ئیستا لهم مایهردا بلای بووهوه و بهشیک دیکهشیم له ریزدار محسین قزلجی پرسی. بهلام بابتهی سهرهکی و ههوالی سهبارته به مهلا سدیق له پهراویزی سهروهدا، ههر بیرهوهریی و بۆچوونی خۆمن. سپاسی مامۆستا جهعفر و کاک محسینی بهریز دهکم.

٤. ماموستا حەسەنى قزنجى

من ماموستا مەلا حەسەنم دواى گەرانەوہ لە ھەندەران لە ساڵى 1358 (1979) دا لە بۆکان بىنى. ھىچ زانىارىيەكم سەبارەت بە ژيانى سەردەمى پېشتەر واتە ساڵانى پېش كۆمارى كوردستانى ماموستا نىيە ئەوەندە نەبىت كە وەك ھەموو كەسى دىكە دەزانم لە ماوەى تەمەنى كۆمار و ساڵانى پېش ئەودا، ئەندامى كۆمەڵەى ژىكاف و پاشان حزبى ديموكراتى كوردستان، سەرپەرشتى چاپخانەى بۆكان و سەرنووسەرى گۆڤارى ھەلالەى چاپى بۆكان بوو،⁷ دواى ھەرەسى كۆمار پەريوەى باشوور بوو و ساڵانىك لە مالى شىخ لەتيفى شىخ مەحمود ژياوہ و ساڵانىكى دىكەش لە كوردستان و بەغدا لەگەل ماموستايان ھەزار و زەبىحى پىكەوہ ژياون و درەنگتر چۆتە ئوروپاي رۆژھەلات و لە بولغاريا ئەركى نووسەرى، وەرگىرى و وێژەرى راديوى كوردى "پىك ايران" ى حزبى توودەى ئىرانى لەسەر شان بوو؛ ئىنجا دواى شۆرشى گەلانى ئىران لە ساڵى ١٣٥٧ دا گەراوہتەوہ بۆكان و دواى چەند مانگىك چۆتە تاران ھەرلەوئيش گىراوہ و لە زىندانى ئىفەين بە دەست مەلاكان شەھىد كراوہ.

كاتى ماموستا دواى ٣٣ ساڵ ئاوارەبى و لاتان، لە بولغارياوہ گەرايەوہ بۆكان، لە مالى يەك لە ئاموزاكانى خۆى دادەنىشت و ھەرلەوئيش پىشوازىبى لە ميانان دەكرد. ئەو رۆژەى وا بۆ بەخىرەينانەوہى چوومە خزمەتى، قاوہلتوونىك بوو. بەختى من، لەو سەعاتەدا ميان كەم بوو و گەلەكى قسە بۆكردم و وەلامى پرسىارەكانى داىوہ. پاشان فەرمووى مەرؤ، بۆ نانى نيوەرؤ بىنەوہ ميان دىت. زۆرى پى نەچوو كاك سەلاھوددىنى موھتەدى و كاك مەھمەدى براى و چەندكەسى دىكەى مالى ئاگاكان ھاتن، و ابزانم نەمر مەھمەدى ئىلخانىزادەشيان لەگەل بوو.

ماموستا لە نيو قسەكانىدا فەرمووى بۆ سبەى بانگ كراوم بچم بۆ مەھاباد بىيارە "كۆرى زانىارى كوردى" لە مەھاباد بىرئەوہ. كۆرى زانىارى خەرىك بوو بە دەست پىشخەرىبى حزبى ديموكراتى كوردستان دەست بەكار بىت. دواى نيوەرؤى ئەو رۆژە، كاتى لە خزمەت ماموستاوە چوومەوہ مالى، دەعوەتنامەى كۆرگەيشتە دەستى منىش و رۆژى دواىبى چووم بۆ مەھاباد بۆ بەشدارىكردن. كەسى دىكەم نەدەت لەبۆكانەوہ ھاتىن، جا دەعوەت نەكراوون يا كراوون و نەھاتبوون، نازانم.

پاشان كۆرى زانىارى، سەمىنارىكى بۆ دانانى كتيبى پولى يەكەمى قوتابخانە بە زمانى كوردى بەرپوہ برد. لە بۆكانەوہ چوار كەس تىيدا بەشدار بوون كە يەكيان من بووم. ھەرچوار كەس چەند رۆژىك كارمان لەسەر كرد و لە رۆژى سەمىنارەكەدا من پىشنىارەكانى بۆكانم خویندەوہ. دواتر لە دانانى كتيبەكەشدا بەشدارىم كرد كە تا ھەلگىرسانى شەر لە سنە و پاوہ درىژەى كىشا و پاشان وەستىنرا. دەزانم دواترىش شوينى كارەكە گىرا و كتيبىش چاپ كرا بەلام ئىتر من لەو قوناغەدا لەگەل نەبووم.

دەفتەرى چاپخانە و گۆڤارەكە لە سەر حەوزە گەورە و رووبەرۆوى گورنىك بوو. بە تەنىشت چاپخانەكەوہ چاپخانەى ⁷ حەمەحوسەينى خا سافىە (رۆشنفكر) بوو. دواتر لەو شوینەدا كارگەى قەندى حاجى قاسمى كەرىمى دانرا كە لە ٢٨ ى گەلاوێژى ١٣٣٢ دا ئاگاكانى بۆكان بەستیان و حاجى قاسمىش پەروازەى باشوورى كوردستان بوو. دواتر بىنايەى تازەى لى دروست كرا و دەرمانخانەى مورادى و دووكانى راديو و تەلەفىزىون فرۆشى عەلى حەلەبى لە قاتى سەر زەوى و مەشرووب فرۆشى سەيد حەمەدەمىنى كەرىمىش لە قاتى ژىر زەوىيەكەى دانرا.

جاریکی دیکه له تاران و له دهفتهری حزبی توودهی ئیران چاوم به ماموستا کهوت. چونم بو دهفتهری حزب کاریکی نابجی و بیر لینهکراوه بوو. له گهله دوو کهسی کوردی ئەندامی فیدائینی ئەکسپریهت بووم، گوتیان بابچین بو دهفتهری حزب و سلوویک له ماموستا قزلجی بکهین. من له چاوپیکهوتن و سهردانی کهسان زور چی نیم و ئەگهر مهجبوور نهیم ناچمه مال یا شوینی کاری خهک. ئەو روزه بی عهقلیم کرد و چووم. ماموستا دیار بوو کاری ههبوو و ههندیک درهنگ هاته لامان. نه قسهیهکی حیسابیمان بوو له گهلهیدا بکهین و نه کاریک و نه بهرنامهیهک، ههریویهش ههستمان کرد خهریکین بهردهستی دهگرین و کاروبارهکهی دهفتهرتینین، ئیتر کاتی برادهریکی کوردی توودهیی دهراگی کردهوه و له کهلهبهری دهراکهوه سهیریکی کردین و رۆیی، زانیمان دهبی پروین! مالتاوااییمان له ماموستا کرد و رۆیشتین. گلهیی وگازندهی منیش بهسهر دووبرادهرهکهمدا باریی، که بوچی کاری وا ناپیویست و ناسیاسیمان کرد، بهلام کار لهکار ترازابوو. پاشانیش ئیدی ههتا شههید بوونهکهی ماموستا لهزیندانی کۆماری ئیسلامی، بهخزمهت ماموستا نهگهیشتمهوه.

بهگویرهی زانیاری من، ماموستا له زیندانی ئیقینی تاران کۆچی دوایی دهکات و له شوینیکی نادیار که دوور نییه گۆرستانی خاوهران لای مهیدانی خوراسانی تاران بیت دهنتیژریتت بهلام گۆرهکهی وهک ههزاران شههیدی دیکهی دهستی کۆماری ئیسلامی، نادیاره و نازانریت کامهیه. بو ئەو شههیدانه، که ناحزانی سیاسی رژیمی ئیران بوون، نه کیل و بهردیک ههیه و نه نیشانهیهک. تهنهت ئەوانهش که پیشتر له شوینه نیژرابوون و بنهملهکانیان کیلیان بو دانابوون، دیو و جرجی بهسیجی کیلهکانیان لئ شکاندن و بهردهکانیشیان بردن!

یادی ماموستامان- وهک ئەو ههموو شههیدانهی دهستیایهتوولاکان، بهخیز بیت!

ه. ماموستا مهلا هادی ئەفخهه زاده

ماموستا مهلاهادی کوری میرزا مهمودی ئەفخههه- که کاتب (موشی) ی سهردار همههوسهین خان و سهردار عهلیخانی سهردار موکری بوو. مهلاهادی زانایهکی روناکییر، مهلایهکی دهس بیژ و کهسایهتییهکی دژی خورافات بوو، که له کۆمهلهگای ئایینی بوکان و دهوروبهریدا بو روناکردنهوی زیهنی خهکی سهردهم دهوریکی گرنگی بینی و گهلهیک فهقیی تیگهیشتوی پهروهه کرد.

ئیمه له گهله ماموستادا خزمایهتیمان ههبوو، رابیهه خانمی هاوسهری یهکهمی ماموستا خوشکی باوکم بوو، بهلام له رووداویدا گیانی لهدهست دابوو و داده ئامینه وکاکه ناسیح و داده زینهبی لئ بهجی مابوون. مندا لهکان له گوندی 'سهرا' دهژیان و جاروباریک هاموشوی مالی ئیمهیان له بوکان دهکرد بهلام ماموستا خۆیم نهی بیت بو مالمان. دوای مهرگی پوورم ژنی هینابوووه و لهویش چهند مندالی خویندهوار و زانای ههبوون.

یهکهم جار که چوومه مالی ماموستا سالی 1341 یا 42 بوو. تازه ئیسلاحتی ئهرزی دهستی پیکردبوو، رادیوی کوردی ههبوو و رۆژنامهی کوردستانیش له تاران دهردهچوو. من له گوندی باغلووجه- که ئەودهم لهسهر بوکان بوو، ماموستاییم دهکرد و رۆژنامهی کوردستانم دهخویندهوه و لهریگهی ئەوموه فیری کوردی نووسین ببووم. کهچووم بو مالی ماموستا، له ناو کتیبهکانیدا 40-50 ژمارهیهکی

پروژنامهی "کوهستان" ی نهمر 'ناسری نازادپوور' م بیینی که 15 سالیکی پیش ئو کاته له تاران دهرچووبوو و پاشان وهستینرابوو. تکام لیکرد ئیجازهم بییدا به ئهمانته بیانهم، فهرمووی باشه. بردم و له باغلووجهم دانان.

ع.ق. که ماموستا و هاورپی خوم بوو، هاوکاری ساواکی دهکرد و راپورتی لهخهک و لهمنیش دها بهلام من نهمدزانی. جاریک هات بولام و پروژنامهکانی بیینی، ههلم کرد پیم گوت لهکیم وهرگرتوون. بهماوهیهکی کهم دواى ئهوه، ماموستا به کاک ناسیحی کوریدا گلهیی بوناردبووم و گوتبووی بۆچی پروژنامهکانی پیشانی خهکی خراب داوه و بۆچی گوتوویهتی له منی وهرگرتوون؟ وا منیان بانگ کردوته ساواکی سهقر و پرسیارى مهسهلهکهیان لیکردووم، منیش ناعیلاج گوتوومه بهئى هی من بوون و داومهتی، بهلام ژمارهکهیانم به 24 راگهیاندوه، جا نهگهر ئهویان بانگ کرد با راستیهکهی بنیت و نهگهر داویان کرد 24 ژمارهیان بداتی، پاشماوهکهی بنیریتهوه بۆ خوم؛ زورتیش ناگای لهخوی بنیت.

گهلیک خهجالهتی ماموستا بوومهوه و ئهوهدم نهمدزانی کى ئه وهوالهی لیداوم، بهلام دواتر بهلگهی پروونم دهست کهوت و پیم زانی جهنابی سهید ع.ق. بووه. چهند پروژیک دواتر کاک عهبدولای ههمزهیی خهکی بۆکان که له سهقر ماموستایی دهکرد گوتی ئهمرو له ئیدارهی پهرومردهی سهقر بووم سهروکی ئیداره (ناغای فهییازی) گوتوویهتی پیت بلیم سبهی بهیانی بچی بۆ ساواکی سهقر کاریان پیته. مالى وپرانم! سبهینی ئه پروژه شاییمان ههبوو و کاکم ژنی دههینا!

چ کهردهن؟ نهدهکرا به باوکم رابگهینیم لهبهر ئهوهی پنی نارمهت دهبوو و پروژی شایی براش ناکریت خوت بشاریهوه! ههرچونیک بنیت، حوکمی حاکم و مهرگی مفاعات! مهسهلهکهم به کاکم راگهیانده، زوری پی ناخوش بوو و بهیانی پروژی دواتر به بی ناگاداریی دایک و باوک چووم بۆ سهقزو گهیشتمه ساواک. ماوهیهک لهژوووریکی تهنیادا دایانام. یهکهم جارم بوو دهچوومه ساواک. پاشان بردیانمه لای سهرهنگ موشی سهروکی ئیدارهکه. ناویم بیستبوو و دهیانگوت سنهیه و لهگهه کورانی ههمهئاغای عهیباسی - سمایل ئاغا و ئهمیر ئاغا دوسته، که ماموستا مهلا هادیش مهلای گوندهکهی ئهوان (سهرا) بوو.

سهرهنگ موشی گوتی تو پروژنامهی چی دهخوینیوه، گوتم ئیتیلعات و کهیهان. گوتی هی قهیدی چی؟ گوتم کوهستانم خویندوتهوه. گوتی لهکیت وهرگرتوه؟ گوتم له ماموستا مهلاهادی! گوتی ئهو شتانه بۆ دهخوینیوه و بۆچی خوت تووشی گرفت دهکهی؟ برو جاریکی دیکه لهم کارانه مهکه و پروژنامهکانیش بیینه بۆ ئیره بیانده به ئیمه. گوتم باشه دهیانهم و مهرهخس! دووسى پروژ دواتر 24 ژمارهیانم به ناتهوای برد بۆ ئهوان و پاشماوهکهیانم به کولیک خهجالهتهوه ناردهوه خزمهت ماموستا.

*****

جاریکی دی برادهریکی خوم له بۆکان رقی له هاوسهرهکهی ههستا بوو و سى تهلاقهه کردبوو. لهگهه برادهریکی هاوبهشماندا هات و گوتی قهلی وام لى ههفریوه و گری کارهکه به مهلاهادی نهبیت به کس ناکریتهوه؛ مهلاکانی دیکه دهلین دهبی بهجاشی بکهی منیش نایکه!

به سى قولى چووین بۆ سهرا و چووینه مالى ماموستا. فهرمووی کارتان؟ برادهرهکهمان نهقل و حیکایهتی بۆگیاوه. لى پرسى بۆ وات کرد؟ گوتی تووره ببووم. گوتی بهلین ددهی جاریکی دیکه وا

له ژنهكته تووره نهبي وكارى وا دووپات نهكهينهوه؟ گوتى بهلى قوربان. گوتى دهبرؤ ئهوه چاكم كردهوه!

برادهرهكهمان باوهرى نهدهكرد وا بههاسانى رزگارى بوويت. به سهربلندى گهراينهوه بؤكان!

مامؤستا مهلاهديم گهلىك جارى ديكه بينى و جارئكيش له تهورىز بهخزمته گهيشتم لهمالى و ابرانم كاك ناسيحي كورى. دوكتور حوسهينى خهلىقيش لهوى بوو و پيكهوه باس و خواسى ئايين و سياسهتى سهردهمیان دهكرد.

دوچارئك كه بهخزمته مامؤستا گهيشتم، ماوهيهك پيش كؤچى دوايى و كاتئك بوو كه لهجنگهدا كهوتبوو. لهگهئ دايكم چووينه خزمته، ريزى زورى له دايكم گرت و لهبرى ههستا و له رويشتنيشدا تا بهردمرگاي ژوورهكه لهگهلمان هات.

سهرجهم. ئهوهى وا له مامؤستا مهلاهديم لهبيره، دزايهتى كردنيهتى لهگهئ خورافات و برينى دارى چاكى له گونديكى ناوچهى فهيزوللا بهگى و چاپى چهند ناميلكهى روونكهروهه. كاك ناسيحي كورى ئه و پوورزاي من، له تهورىز نهخوش بوو تهلهفونى نهحوالپرسيم بؤ كرد و تكام ليكرد يهكدوو كتتيب و ناميلكهى مامؤستام بؤ بننترئته لهندهن، بهلئيشى پندام بهلام بهشوينيدا ئهويش كؤچى دوايى كرد. يادى ههر دوكيان بهخير بيت!

